

РОЗДІЛ 3 ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 349.422

ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ КАТЕГОРІЇ «УПРАВЛІННЯ» ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КРАЇН АНГЛОСАКСОНСЬКОЇ ТА КОНТИНЕНТАЛЬНОЇ ПРАВОВИХ СІМЕЙ

COMPARATIVE LEGAL ANALYSIS OF CATEGORY “MANAGEMENT” UNDER THE LAWS OF THE ANGLO-SAXON AND CONTINENTAL LEGAL FAMILY

Албу А.А.,

аспірант Юридичного інституту

Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника

У статті здійснено аналіз категорії «управління», її цивільно-правових форм за допомогою використання законодавства країн англосаксонської та континентальної правових сімей. Автором досліджено й проаналізовано законодавство Великої Британії, Російської Федерації та України. На основі проведеного дослідження зроблено висновки щодо вдосконалення чинного законодавства України.

Ключові слова: довірча власність, довірче управління, управитель, довірчий власник, бенефіціарій.

В статье осуществлен анализ категории «управление», ее гражданско-правовых форм посредством использования законодательства стран англосаксонской и континентальной правовых семей. Автором исследованы и проанализированы законодательства Великобритании, Российской Федерации и Украины. На основе проведенного исследования сделаны выводы по совершенствованию действующего законодательства Украины.

Ключевые слова: доверительная собственность, доверительное управление, управляющий, доверительный собственник, бенефициар.

This paper analyzes of categories “management”, its civil law forms through the use of Anglo-Saxon law and continental legal family. The author investigated and analyzed the legislation of Great Britain, Russia and Ukraine. Based on the research conclusions to improve current legislation of Ukraine.

Key words: confidential property, asset management, manager, trustee, beneficiary.

Вступ. У світовій практиці здійснення довірчих операцій є одним із найбільш своєрідних і водночас значущих видів діяльності у сфері економіки й права. Основною причиною популяризації цього напрямку фінансової діяльності на західному ринку стало те, що довірчі операції через свою природу поширюються практично на весь спектр відносин на фондовому й фінансових ринках. З початку розвитку фондового ринку в Україні його регулювання здійснювалося за допомогою банківського механізму. Проте поштовхом для розвитку довірчих відносин у нашій країні став не стільки розвиток її фондового або фінансових ринків, скільки взятий Україною стратегічний курс на зняття обмежень на майно.

Відмовившись від монополії держави в економічній сфері та почавши реальний процес приватизації, держава відчула гостру необхідність у пошуку нових, більш ефективних механізмів управління власністю. У період існування адміністративно-командної системи сфера дії цивільного права була обмеженою. Економічна реформа, яка сприяла радикальним змінам в економічному середовищі, трансформації планової централізованої економіки в ринкову, вже сама по собі не могла не позначитися на існуючих все-

редині країни суспільних відносинах та її правовій системі, що в результаті зумовило розширення сфери застосування цивільного права та його звільнення від адміністративних обмежень. На зміну старим інститутам повинні були прийти нові, більш передові механізми управління власністю й капіталами.

Серед вітчизняних науковців, які аналізували окремі аспекти довірчих відносин, слід назвати таких, як Р.А. Майданик, С.О. Сліпченко, М.М. Слюсаревський, І.В. Венедіктова, Г.Г. Харченко, О.В. Дзера, В.А. Васильєва, В.В. Луць, Ю.В. Курпас, а серед російських авторів – З.Є. Беневоленську, В.В. Вітрянського, В.О. Дозорцева, Л.Ю. Міхеєву, А.А. Новик, М.В. Ясус та інших.

Постановка завдання. У розробленому проекті Цивільного кодексу України було введено главу, яка називалася «Довірче управління майном», перейменовану в чинному кодексі на «Управління майном», що фактично означало введення в правову систему країни інституту довірчого управління майном. Крім цього, відповідно до Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України» від 19.06.2003 р. статтю 316 було доповнено частиною 2, де зазначалося, що особливим видом права влас-

ності є право довірчої власності. Цим актом законодавець ввів у чинне законодавство, крім інституту управління майном, довірчу власність. Отже, для вирішення нагальних проблем і вирішення питання регулювання довірчих відносин законодавець обрав подвійне трактування, адже поряд з інститутом управління майном існує довірча власність.

Мета статті зводиться до здійснення порівняльного аналізу існуючих правових інститутів управління майном за законодавством країн англосаксонської та континентальної правових сімей.

Результати дослідження. Управління як комплексна міжгалузєва категорія в приватній сфері відносин розглядається у формі довірчого управління й довірчої власності. Ці два перспективні інститути приватного права за всієї схожості й близькості окремих характеристик не є тотожними поняттями, вони прийшли до нас із різних джерел. Довірча власність, або, як її ще називають, траст, властива англо-американському праву, а довірче управління – континентальному [3, с. 140]. Слід зазначити, що цілі таких довірчих відносин практично повністю збігаються, зокрема, установник прагне максимально зберегти реальну фактичну й ринкову вартість свого майна (капіталу), а також мінімізувати можливі втрати й збитки від непрофесійного управління, використаня й розпорядження майном (капіталом), проте права та обов'язки сторін за довірчої власності та довірчого управління істотно відрізняються.

Довірча власність, яка притаманна англосаксонській правовій сім'ї, широко застосовується в таких країнах, як Великобританія, США, Канада, Австралія, Нова Зеландія. Саме Велику Британію визнають засновником цього перспективного інституту, їй завдячує його розвиток. У свою чергу англійські юристи не усвідомлюють існування британської юриспруденції без трасту. Підтвердженням цього є слова англійського юриста Дж. Мейтленда: «Найважливішим, найбільш відмінним досягненням англійців у сфері юриспруденції є постійний розвиток від століття до століття ідеї трасту» [4, с. 23]. Проте однією з фундаментальних рис трасту є відсутність його законодавчого визначення, що унеможливує визначення поняття трасту в узагальненій формі. Це поняття формується на основі аналізу судових рішень і визначень, наданих відомими вченими-юристами Англії та США. Відповідно до статті 2 Гаазької конвенції про визнання трасту термін «траст» відноситься до юридичних правовідносин, встановлених упродовж життя чи після смерті особою-установником, коли майно передано під контроль довірчого власника на користь вигодонабувача чи досягнення визначеної цілі [4, с. 23]. Виходячи з наведеного визначення, можна чітко окреслити коло суб'єктів такого правовідношення: установник, довірчий власник та бенефіціарій, або вигодонабувач. Також можна простежити мету, яка зводиться до досягнення визначеної цілі. Саме цілі можуть бути найрізноманітнішими: як просто ефективного, прибуткового управління майном, так і зменшення розміру плати податку шляхом встановлення трасту. Проте характерними особливостями інституту

довірчої власності, або трасту, є те, що його предметом є майно, відособлене від майна довірчого власника; юридичний титул на таке майно належить довірчому власнику; саме ця особа має повний комплекс правомочностей власника майна щодо володіння, користування й розпорядження ним та несе відповідальність за невиконання покладених на неї обов'язків.

Довірче управління майном є інститутом зобов'язального права, який засновано на тому, що між особами існує договір, укладений за їх обоюсторонньою згодою, згідно з яким у кожній з них виникають певні права та, відповідно, обов'язки [1, с. 39]. Такий правовий інститут є характерним для країн континентального права, зокрема Російської Федерації, Республіки Молдова, України та багатьох інших європейських держав. Аналізуючи дефініцію цього поняття, можна з упевненістю сказати, що підставою виникнення довірчого управління є договір, тобто домовленість двох або більше осіб, що не притаманне довірчій власності, яка виникає внаслідок одностороннього розпорядження установника або закону [1, с. 26]. На сьогодні в Російській Федерації управління майном представлено інститутом довірчого управління майном, що має винятково зобов'язальну природу. Так, згідно зі статтею 1012 Цивільного кодексу Російської Федерації, відповідно до договору довірчого управління майном одна сторона (установник управління) передає другій стороні (довірчому управителю) на певний строк майно в довірче управління, а друга сторона зобов'язується здійснювати управління цим майном в інтересах установника управління або іншої вказаної ним особи (вигодонабувача) [4, с. 85]. У цій нормі простежується відмінність термінів, які визначають особу-управителя, а саме наявність довірчого управителя за цим інститутом та довірчого власника за інститутом довірчої власності. Також слід зазначити, що таке управління складають юридичні й фактичні дії, які здійснює довірчий управитель в інтересах вигодонабувача або самого установника. Право здійснення довірчим управителем юридичних і фактичних дій щодо отриманого майна обмежується законодавством, оскільки він повинен діяти від свого імені, проте вказувати при цьому свій статус управителя [2, с. 56].

Висновки. Отже, довірча власність і довірче управління є двома перспективними інститутами управління майном із багатовіковою історією, які використовуються країнами англосаксонської та континентальної правових сімей. Вони мають багато схожих рис, що іноді приводить до їх ототожнення, що є помилковим. Схожим насамперед є об'єкт такого правовідношення, тобто майно, яке передається в управління в інтересах іншої особи (вигодонабувача, або бенефіціарія), а також те, що управитель виконує фактичні та юридичні дії для досягнення поставлених цілей. Такі дії характеризуються високим ступенем довіри й самостійності.

Найяскравішою відмінністю цих інститутів є те, що за довірчого управління від установника до управителя не переходить право власності на передане в довірче управління майно. Таким чином, правовід-

ношення довірчого управління має зобов'язально-правовий характер, а права довірчого управителя носять зобов'язальну природу. За правовідносин довірчої власності (трасту) перехід права власності на передане в траст майно відбувається, що надає такому правовідношенню речово-правового характеру, а права довірчого власника відносяться до речових [2, с. 60]. Також відмінність простежується в строках таких відносин, які не перевищують 5 років у довірчому управлінні та можуть бути безстроковими за довірчої власності.

Таким чином, потреба в запровадженні інструментарію для ведення довірчих операцій в Україні є беззаперечною. Проте правильний вибір, законодавче визначення й трактування цих інститутів потребує вдосконалення, оскільки призводить до низки проблем, колізій та упущень. Для цього потрібно насамперед осмислити сутність цих понять, знаючи їх багатовікову історію й порядок застосування в інших країнах, адже відсутність такої послідовної роботи може призвести до зловживань у цій сфері відносин.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Курпас Ю.В. Становлення та розвиток інституту управління майном в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Ю.В. Курпас. – К., 2004. – 198 с.
2. Новик А.А. Доверительное управление имуществом в гражданском законодательстве : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / А.А. Новик. – Ростов-на-Дону, 2001. – 166 с.
3. Харченко Г.Г. Правове регулювання діяльності трастових компаній та довірчих товариств: порівняльно-правовий аналіз : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / Г.Г. Харченко. – О., 2003. – 193 с.
4. Ясус М.В. Доверительное управление и траст как правовые способы передачи имущества в управление : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.03 / М.В. Ясус. – СПб., 2000. – 183 с.